

УДК: 338.22.021.1

ПОДОЛАННЯ ІМПОРТОЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ ПРИ ПЕРЕХОДІ ДО ЕНДОГЕННО ОРІЄНТОВАНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ

Пазізіна С.М., аспірант

Тернопільський національний економічний університет

Рассмотрены проблемы, связанные с преодолением импортозависимости Украины при переходе до эндогенно ориентированой стратегии развития. Проанализированы причины формирования импортозависимости в условиях экзогенной модели развития. Определены составные эндогенной стратегии экономического развития. Предложены направления импортозамещения и оптимизации импортозависимости.

Ключевые слова: *преодоление импортозависимости, стратегия, эндогенное развитие, торговый баланс.*

The problems, connected with the overcoming of import dependence of Ukraine at transition to endogenously oriented development strategy are considered. The reasons of import dependence in exogenous strategy of economic development are analyzed. The trends of import substitution and optimization of import dependence are proposed.

Keywords: *overcoming of import dependence, strategy, endogenous development, trade balance.*

Постановка проблеми. Прискорена лібералізація зовнішньої торгівлі України, економіка якої характеризується високою ступеню відкритості, призвела до виникнення диспропорцій у зовнішній торгівлі, витіснення національних виробників із внутрішнього ринку.

За останні роки Україна демонструє зростання імпортової залежності, що особливо позначилося в період світової економічної кризи. Імпортна складова у зовнішньоторговельному обороті зростає швидше порівняно з експортною. У зв'язку з цим, практичного значення на сьогодні набуває вирішення проблеми постійного і відчутного зростання імпорту, особливо некритичного (продовольства, товарів широкого споживання), які Україна сама здатна виробляти. Не менш важливим в теоретичному аспекті є виявлення чинників, що призводять до посилення імпортозалежності країни.

Екзогенна залежність економіки України за останнє десятиліття поступово посилювалася передусім через поглиблення структурних диспропорцій у виробництві під впливом зовнішнього попиту, звуження місткості внутрішнього ринку, імпорту низькотехнологічних інвестиційних та неякісних споживчих товарів, неефективну структуру експорту. Саме тому оптимізація імпортозалежності України при переході до ендогенної стратегії розвитку набуває актуальності в посткризовий період.

Аналіз останніх досліджень. Подолання імпортозалежності завжди було в центрі уваги вчених і представлено в різних економічних теоріях, починаючи від американо-марксистської та латиноамериканського структуралізму [1, с. 175; 2, с.20]. Останнім часом проблеми подолання імпортозалежності розглядаються вітчизняними та російськими вченими такими, як Давиденко С., Лебедев К., Назарчук Е., Остапенко Т. [3, с. 109; 4, с. 25; 5, с.49; 6, с.11]. В роботах цих вчених досліджено причини і наслідки зростання імпорту, імпортозаміщення виробництва в окремих галузях. Разом з тим, на даний час виникає необхідність у продовженні досліджень в напрямку подолання надмірної імпортозалежності України, яка значно посилилася в період фінансово-економічної кризи.

Мета роботи. Визначення основних складових ендогенно орієнтованої стратегії розвитку та пріоритетних напрямків розвитку імпортозаміщення в посткризовий період.

Виклад основного матеріалу. Перехід країни до ендогенної моделі розвитку ґрунтується на ефективному використанні внутрішніх ресурсів країни та зменшенні економічної залежності. Ендогенізація економічного розвитку передбачає сприяння розвитку імпортозаміщуючих виробництв, впровадження енергозберігаючих технологій, дотримання оптимальної структури експорту та імпорту, підвищення рівня стандартизації та сертифікації.

Дослідження причин виникнення імпортозалежності України в ретроспективі свідчить про те, що її витоки починаються з початку 90-х років. Проголошена у 1994 р. стратегія розвитку України, яка містила в собі чинники екзогенізації: визначення за мету поступове утвердження відкритої економіки в умовах недотримання балансу між відкритістю економіки та ступенем розвитку внутрішнього ринку, поглиблювала економічні проблеми. Внаслідок неоптимальної структури експортно-імпортних товарних потоків посилювався дисбаланс зовнішньої торгівлі, що призвело до сталого дефіциту торговельного балансу. Слід зазначити, що Україна характеризується високою ступеню відкритості еко-

номіки. За даними НБУ, починаючи з 2006 р. імпортна квота перевищувала експортну і відповідно складала 49,5 % і 46,6 % , а в період кризи – 55,1 % і 47,1 % (2008 р.), 43,0 % і 42,0 % (2009 р.).

Екзогенна залежність економічного стану України особливо загострилася в період фінансово-економічної кризи. Зміна кон'юнктури на світовому ринку, в першу чергу, зростання цін на енергоносії, посилення конкуренції з боку іноземних товарів, знецінення національної валюти – все це спричинило зростання імпорту в Україну. Крім того, на зростання імпортозалежності вплинули й внутрішні фактори, серед яких особливо слід відзначити спад виробництва. Так, спад промислового виробництва в 2009 року (порівняно з 2008 року) становив 23,3%, зокрема у легкій промисловості – на рівні 21,9%, у хімічній і нафтохімічній – 22,1%. Майже у двічі відбулося скорочення виробництва у секторі машинобудування [7].

Починаючи з 2005 р. спостерігається стала тенденція дефіциту сальдо торгівлі товарами, який у 2010 р. досяг 9309 млн. дол. США (рис.1).

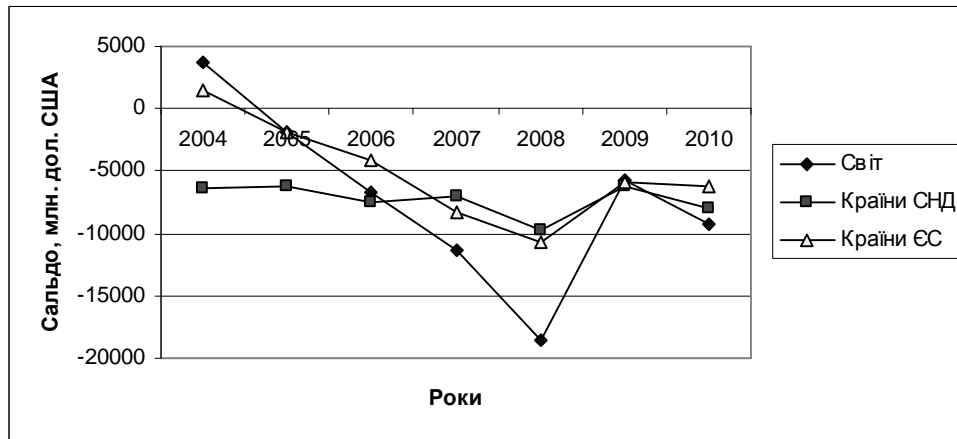

Рис. 1. Динаміка сальдо зовнішньої торгівлі товарами України за 2004–2010 рр., млн. дол. США

Джерело: побудовано автором за даними Держкомстату України.

Посилення дефіциту торговельного балансу відзначається також із країнами СНД і Європейського Союзу. Існуюча в Україні структура зовнішньої торгівлі обумовила неухильне зниження коефіцієнту покриття імпорту експортом, який знизився з 1,13 у 2004 р. до 0,85 у 2010 р.

Аналіз структури імпорту товарів за останніх п'ять років представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка структури імпорту за основними товарними групами за період 2006–2010 рр.

Товарна група	Імпорт (питома вага в загальному обсязі, %)				
	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
I. Продукція тваринництва	1,4	1,3	2,0	2,8	2,0
II. Продукція рослинництва	1,5	1,4	1,7	2,8	2,6
IV. Готові харчові продукти	3,7	3,4	3,1	4,5	4,1
V. Мінеральні продукти	30,0	28,5	29,7	34,5	34,8
VI. Хімічна продукція	8,6	8,8	8,1	11,7	10,6
VII. Полімерні матеріали	5,6	5,6	5,2	5,9	6,0
XI. Текстиль	3,0	2,5	2,5	3,1	3,3
XV. Недорогоцінні метали	7,4	7,8	7,5	5,9	6,8
XVI. Машини, механізми та устаткування	17,5	17,4	15,6	13,8	13,4
XVII. Транспортні засоби	11,4	13,5	14,1	4,8	6,0
XVIII. Прилади і апарати	1,5	1,7	1,4	1,5	1,5

Джерело: складено автором за даними Держкомстату України.

Домінуючі позиції в структурі імпорту займають мінеральні продукти, частка яких у 2010 р. складала 34,8 %. Слід відзначити розбалансованість імпорتنних потоків в напрямку зростання частки продукції з високою доданою вартістю. Так, імпорт в Україну машин, устаткування, транспортних засобів та апаратів у 2010 р. перевищував 20,0 %, хімічної продукції – більше 10% від загального обсягу імпорту. Отже, одним із елементів оптимізації імпортозалежності є збалансованість імпорتنних товарних потоків в напрямку зростання частки товарів з високою доданою вартістю.

Необхідно звернути увагу на зростання імпорту продукції тваринництва та рослинництва у 2010 р. порівняно з 2006 р. відповідно у 1,4 та 1,7 разів. Для України з величезним земельним потенціалом це може загрожувати продовольчій безпеці. На сьогодні є необхідним реформування механізму надання державної підтримки сільського господарства відповідно до принципів СОТ. Завдяки своїй позиції на переговорах поточного Доха-раунду Україна не має зобов'язань перед СОТ із скороченням внутрішньої підтримки, що надається через «жовті» програми. Є лише зобов'язання не перевищувати домовлений річний сукупний вимір підтримки, який не повинен перевищувати для України 3 млрд. 43 млн. грн. [8].

У хімічній галузі спостерігається стає нарощування імпорту. Тому розвиток імпортозаміщення у цій галузі потребує модернізації виробництва, застосування енергозберігаючих технологій.

Особливу небезпеку створює надмірний імпорт споживчих товарів, для виробництва яких Україна має ресурсний потенціал. Аналіз товарної структури засвідчив про випереджаюче зростання імпорту товарів, пов'язаних, насамперед, із споживчим ринком. Зокрема імпорт продукції харчової промисловості у 2010 р. склав порівняно із попереднім роком 123,1 %; текстилю та виробів з текстилю – 139,4 %; взуття, головних уборів, парасольок – 171,1 % [9].

Динаміку структури імпорту за окремими товарними групами представлено на рисунку 2.

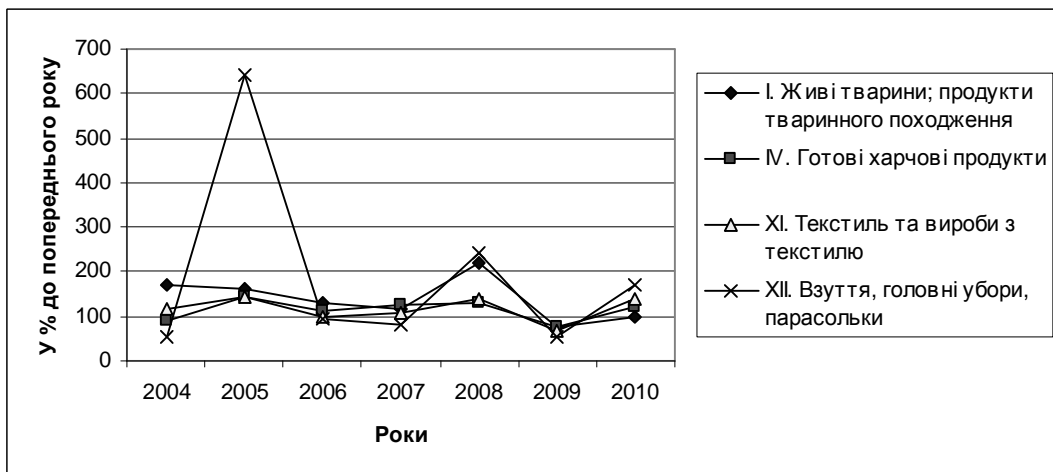

Рис. 2. Динаміка структури імпорту за окремими товарними групами за 2004-2010 рр.

Джерело: побудовано автором за даними Держкомстату України.

Імпортна експансія на споживчому ринку найбільше торкнулася продуктів харчування і товарів текстильної промисловості, а також продукції тваринництва, що створило певні загрози для економічної безпеки. Імпорт продуктів харчування у внутрішньому споживанні складає біля 30 %, що суттєво перевищує граничний рівень продовольчої безпеки (не більше 25 %) – [10, с. 9]. Задля досягнення продовольчої безпеки необхідно розвивати імпортозаміщуюче виробництво у харчовій галузі. Зазначимо, що вразливість харчової промисловості було обумовлено слабкістю вітчизняної сировинної бази, що продемонструвало пов'язані з нею ризики протягом кризового періоду через ефект переносу девальвації гривні на ціни. За даними фахівців НБУ, такий перенос мав місце як в кінці 2008 р., так і протягом перших трьох кварталів 2009 р. Підтвердженням цього є базова інфляція, яка протягом року перевищувала річні темпи приросту ІСЦ, хоча знизилася у річному вимірі з 21,3% до 14,9% – [11, с. 70]. Рівень інфляції у 2010 р. знизився і склав 9,1 %.

Галузі з виробництва одягу та взуття, продукція яких традиційно імпортувалась в Україну, сьогодні використовує толінгові схеми. На внутрішньому ринку України продовжує збільшуватися частка імпорту товарів легкої промисловості, яка досягає 80-90 %. Різне скорочення виробництва одягу пов'язано із перенасиченням внутрішнього ринку відповідними імпортними товарами, переважно китайського та турецького виробництва.

Отже, орієнтація України на ендогенну модель розвитку в середньостроковому періоді передбачає, в першу чергу, розвиток імпортозаміщення виробництва галузей легкої та харчової промисловості.

Процес імпортозаміщення не передбачає тотальне скорочення імпорту. Не завжди високоякісну імпорتنу продукцію в повному обсязі потрібно замінювати вітчизняною, а часом і не доцільно через недостатній розвиток або відсутність національних технологій. Крім того, досягнення зовнішньоекономічної безпеки у довгостроковій перспективі не повинно негативно впливати на споживачів якісної імпортної продукції у короткостроковому періоді. Тому у процесі імпортозаміщення у початковому періоді необхідно орієнтуватися на заміщення імпортної продукції невисокої якості, а у наступному – створювати імпортозаміщуючі виробництва, які здатні замінити високоякісну продукцію.

Оптимізація товарної структури пов'язане з напрямками промислової політики. На сьогодні ця політика не завжди є ефективною. Потрібно удосконалювати промислову політику відповідно до потреб і можливостей розвитку економіки. Доцільно переходити від вертикальної промислової політики, як фундаменту командно-адміністративної системи, до горизонтальної, характерної для транснаціональних корпорацій (ТНК) та країн ЄС. Для цього необхідно створити гнучкі законодавчі норми, інфраструктуру й умови, за яких підприємства краще зможуть адаптуватися до структурних змін.

Ендогенна модель розвитку передбачає також технологічну незалежність. Досягнення технологічної незалежності країн можливо за умов створення Національної інноваційної системи (НІС). На першому етапі формування НІС необхідно визначитися з її інституційними системами. Досвід країн «східно-азіатських тигрів»: Південна Корея, Тайвань, Гонконг, Сінгапур свідчить, що на початку формування НІС ці країни застосовували стратегії, які надавали перевагу запозиченню технологій, а сьогодні – це експортери технологій [12, с. 8]. Зазначимо, що досі в Україні не створені стимули для нарощування імпорту високих технологій, закупівлі ліцензій, ноу-хау, для виробництва національної конкурентоспроможної продукції. Імпорт цієї продукції слід було б передбачити в рамках діяльності технопарків, яку спрямовано на виконання інноваційних і інвестиційних проектів за визначеними в країні пріоритетами.

Нинішня ситуація в економіці характеризується низьким рівнем продуктивності праці, високим рівнем енергоємності виробництва, занепадом інноваційних процесів. Тому однією із основних умов ендогенізованої моделі розвитку є запровадження інновацій і підвищення продуктивності праці. За цими показниками Україна суттєво відстає від розвинутих країн. Так, кількість інноваційно активних підприємств за видами економічної діяльності в промисловості за останні два роки в середньому складала 13,0 %, в тому числі у добувній – біля 6,0 %, в переробній – 7,0 %. Згідно інформації статистичного щорічника України, починаючи з 2000 по 2009 рр., скоротилося фінансування з державного бюджету інноваційної діяльності в промисловості (до 2,3 % від загального обсягу фінансування). За цей період також скоротилося фінансування іноземних держав з 7,6 % до 1,0 %.

Однією із складових стратегії переходу до переважно ендогенно орієнтованої моделі розвитку економіки України є підвищення рівня стандартизації та сертифікації. Для України важливим є прискорення розробки і впровадження нових стандартів, гармонізованих з європейськими, що буде сприяти підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Це призведе в певній мірі до переорієнтації споживачів з іноземної до української продукції (імпортозаміщення). На даний час Держспоживстандарт України виконує Державну програму стандартизації на 2006–2011 роки та Програму перегляду чинних в Україні міждержавних стандартів, розроблених до 1992 року. В Україні лише 25 % стандартів гармонізовано з міжнародними та європейськими стандартами.

Висновки. На основі проведених досліджень визначено основні складові ендогенно орієнтованої стратегії розвитку, до яких належать: імпортозаміщення, оптимальна структура імпорту, енергозберігаючі технології, гармонізована з міжнародними та європейськими національна система стандартів. До пріоритетних галузей імпортозаміщення на середньострокову перспективу слід віднести харчову, легку та хімічну промисловості. На початковому етапі необхідно зменшити імпорتنу складову тих споживчих товарів, які Україна сама здатна ефективно виробляти. У довгостроковій перспективі необхідно нарощувати виробництво високотехнологічної продукції, яка на сьогодні є однією із вагомих складових імпортозалежності України. Перехід від екзогенно залежної моделі до ендогенної стратегії спрямовано на посилення впливу внутрішніх чинників економічного розвитку і дасть можливість в певній мірі оптимізувати імпортозалежність України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Baran P. The Political Economy of Growth. – New York, Monthly Review.– 1957. – P. 175.
2. Пребиш Р. Периферийный капитализм: есть ли ему альтернатива? – М. – 1992. – С. 20.
3. Давиденко С. Актуальні проблеми та перспективи оптимізації імпортозалежності України//Стратегічна панорама. – 1' 2009. – С. 109.
4. Лебедев К. К. Импортозамещение продукции высокотехнологической промышленности: условие развития диверсификации структуры промышленного производства, Труды IX Научно – практической конференции «Исследование, разработка и применение высоких технологий в промышленности». – Санкт-Петербург. – 2010. – С. 25.
5. Назарчук Е. Н. Импортозамещение как резерв повышения эффективности деятельности промышленного предприятия и источник устойчивого развития отраслей экономики // Вестн. Самар. Гос. Эконом. Ун-та. – Самара. – 2007. – №5 (31). – С. 49.
6. Остапенко Т. Г. Вплив експорторієнтованих та імпортозаміщуючих галузей на зростання економіки України // Економіка. Фінанси. Право. – №10. – 2009. – С. 11.
7. В Україні триває спад промислового виробництва [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.ukrbiznes.com/news/business/61251.html>>.
8. Підтримка вітчизняного виробника сільськогосподарського виробника в умовах членства України в СОТ [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.zoda.gov.ua/article/850/pidtrimka-vitchiznyanogo-silskogospodarskogo-viro.html>>.
9. Держкомстат України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <www.ukrstat.gov.ua>.
10. Ткаченко В. Некоторые положения сущности и содержания экономической безопасности государства // Економіст. – № 9. – 2008. – С. 9.
11. Волощенко Л. Ю. Зовнішній сектор економіки України: уроки для посткризового періоду // Економіка і прогнозування. – 2/2010. – С. 70.
12. Полтерович В. Принципы формирования национальной инновационной системы // Проблемы теории и практики управления. – №11. – 2008. – С. 8.

УДК 338.439.5:665.11(447)

ОЦІНКА РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Недашківський М. М., аспірант

Житомирський національний агроєкологічний університет

Осуществлен анализ и оценка современного рынка продукции масляно-жирового комплекса АПК Украины, охарактеризованы его роль во внешнеэкономической деятельности, идентифицированы основные производители продукции отрасли, оценен баланс спроса и предложения на рынке растительного масла.

Ключевые слова: *масложировой комплекс Украины, рынок, спрос, предложение, растительное масло.*

The analysis and estimation of modern oil-fat products complex market of Ukraine are carried out in the article. Its role in foreign economic activity is described. The basic producers of industry products are identified. The balance of demand and supply at the market of vegetable oil is appraised.

Key words: *oilseed complex of Ukraine, the market demand, supply, vegetable oil.*

Постановка проблеми. Олійно-жировий комплекс України є єдиним сектором аграрного виробництва, де завдяки запровадженню економічних методів регулювання ринку, встановлено баланс економічних інтересів держави, сільськогосподарської та переробної сфер виробництва і внутрішнього споживача.

Розвиток олійно-жирової промисловості в Україні має значні перспективи як з точки зору забезпечення внутрішніх потреб, так і задоволення попиту зовнішнього ринку. Це зумовлено переорієнтацією у структурі харчування населення економічно розвинених країн із тваринних жирів на рослинні та олію і зростанням загальної чисельності населення планети. Також важливим фактором розширення виробництва олій стало здороження енергоносіїв, та збільшення використання олій для технічних потреб (біопалива, миючих засобів, фарб тощо).